

Záró beszámoló a:

□HAGYOMÁNYOS MALMOK ERDÉLYBEN"

Címen zajló: OTKA NRZ F 63041. támogatott kutatásról.

Résztevő: Dr. Ozsváth Gábor Dániel vezető kutató.

Kutatóhely: Móra Ferenc Múzeum Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma, Szeged.

A pályázat eredeti célkitűzésében és kutatási tervében egyértelműen megfogalmazott tézisei mindmáig érvényesek:

Erdélyben még 1957-ben is 2816 vízimalom valamint több más, vízerővel meghajtatott, népi, technika-történeti szerkezet (ványoló, gatter, olajprés stb.) működött. Napjainkig számos ilyen berendezés fennmaradt, néhányuk még mindig eredeti funkcióját látja el. Sajnos a népi gazdasági építészet e műemlékértékű képviselőinek száma rohamosan csökken.

Az erdélyi népi technika-történeti és néprajzi szakirodalom mindmáig méltánytalanul kevés teret szentelt a hagyományos malmok kutatásának, annak ellenére, hogy e malmok, mint a népi építészet karakteres egységei külön figyelmet érdemelnek. A települések életében, mint fontos vagy talán az egyik legfontosabb üzemegységek maguk képviselték az ipart. Elhelyezési lehetőségük kötöttsége, azaz a sebes vizű patakok és a gyakran egészen a völgyek aljáig behúzódó erdők, valamint a molnármesterség és a malomszerkezetek ördögössége sajátos misztikummal is felruházzák őket. Amennyire misztikusak és sajátságosak, épp annyira mulandók is. Amikor valamely táj örökségét építészeti oldalról vizsgálják, a fent említett eldugottság okán sajnos gyakran kimaradnak a malmok. A hagyományos értékvédelmi vizsgálatok során általában az egyházi, szakrális és kuriális építészet emlékeit könnyebben megtalálják, mint a pusztuló vagy pusztulófélben lévő, népi technika-történeti értékeinket. Kutatásunk tematikáját a hagyományos malmok dél-alföldi taglalásával, valamint a népi társadalomba való beágyazódásával is szükségesnek éreztem kiegészíteni, hisz évszázadokon keresztül a két terület elválaszthatatlan szimbiózisban élt. A kiegészítéssel kutatásunk lefedi a területünkön előforduló hagyományos malmok minden típusát, tudni kell, hogy a Dél-alföld hagyományos malmait Erdélyből tutajozott faanyagból gyakran Erdélyi mesterek készítették.

Tárgykorunkban bár születtek kisebb-nagyobb közlemények, azonban Tarisznyás Mártonnak a Gyergyó történeti néprajza című kötet fejezeteként közölt tanulmánya kivételével nem készült igazán alapos, levéltári forrásokkal is alátámasztott, a témát a technika- és társadalomtörténeti, népeleti összefüggéseiben tárgyaló munka. E hiány csupán a legkisebb mértékben írható a kutatók szűkebb érdeklődési köre számlájára. A levéltárak csupán a 20. század utolsó évtizedében kezdtek megnyílni, és ekkor is csupán a kivételesen szerencsés és kitartó kutatók előtt. Mindezedáig az érdeklődő csupán a családi iratokra, visszaemlékezésekre és a gazdag erdélyi tárgykultúrára támaszkodhatott.

Tervezett programunk célja a történeti néprajz, a néprajzi geográfia és a néprajzi terepmunka módszereire alapozva előkészíteni egy az erdélyi hagyományos malmokat bemutató monográfia kiadását. A kutatás időbeli keretét a feudalizmus lezárása és a területnek Európába való visszatérése körvonalazza.

A KUTATÁS MÓDSZEREI

Módszertanilag munkánkat a terület szakirodalmi és kartográfiai módszerekkel való feltárását követően célzott terepbejárással folytattuk annak érdekében, hogy a legfontosabb kutató övezeteinket kijelöljük. Különös figyelmet fordítva arra, hogy olyan településeket vegyünk górcső alá, amelyek az adott kistáj számára általánosan megfogalmazható tartalommal bírnak. Különösen ügyelve arra, hogy működőképes és kutatható állapotban, kiemelt számban legyenek jelen hagyományos malmok. Az egyes kutatópontok kijelölésénél szem előtt tartottam, hogy tetten

érhessem a molinogenealógiai sor különböző állomásait, ennek érdekében éltem a megfigyelési terület kiterjesztésével, hisz néhány malomtípusról csupán az analógiák révén kaphattunk képet.

A terepmunka alapos elméleti előkészítését követően célzott terepbejárásra került sor. A helyszíneken a nem csupán a molinológiai egységek teljes körű dokumentálásra tértünk ki, hanem kiemelt figyelmet fordítottunk a bennük rejlő apáról fiúra örökített szakértelem felmérésére, a szervezetek társadalmi beágyazottságának felmérésére, valamint a mesterségspecializált társadalmi beágyazottságára is. Kutatás módszertanilag a műszaki felmérések, a fotódokumentáció, az életút interjúk, valamint a családi irat és fotótárak áttanulmányozásával készítettünk részletes objektumfelvételt. Nagy örömünkre szolgál, hogy munkánk során nagyszámban találkozhattunk eredeti feladatát ellátó, vagy kevés javítással munkaképes állapotba hozható hagyományos malmokkal. Ennek keretében mintegy 10 tájegységet, 250 települést, közel 900 malom/malomhelyet, 18 malomtípust, 500 adatközlőt sikerült felkeresnünk, megszólaltatnunk.

A helyszíni terepmunkát követően a közgyűjteményi adatellenőrzés, adatgyűjtés módszerét alkalmaztam. E téren teljesen nyílt támogató segítséget kaptam a múzeumi kollégáktól adat- és fotótáraik valamint tárgyi emlékeik tanulmányozásához. Ugyanez csak részben mondható el a román belügyminisztérium parancsnoksága alatt működő állami levéltárakról, ezzel ellentétben a helyi egyházi dokumentumok kezelői készséggel segítettek munkámat. Ily körülményeket figyelembe véve alkalmam nyílt – általam elsőként – 10 fm-nyi, levéltári és családi irattárakban feltárt dokumentum áttekintésére.

A korábbi módszerekkel nyert kutatási adatok elemzését követően vettem számba azon lehetőségeket, amelyek a hagyományos malomszerkezetek megőrzése, rehabilitációja, műemléki felújítása illetve gazdasági, turisztikai hasznosítása szempontjából számba jöhetnek. Ennek érdekében különböző helyszíneken: számos kiállításon, konferencián, ismeretterjesztő előadáson, helyi civilszervezetekkel való eszmecserén vettük számba a lehetőségeket.

LEGFONTOSABB EREDMÉNYEK

A hagyományos gabonaőrlő szerkezeteken túl kiemelt figyelmet fordítottam a vízerőnek máig kimutatható, egyéb hasznosítási területeire is. Alkalmunk nyílt cserge- és posztványolók, gyapjúfésülők, deszkametszők, áramfejlesztők, körfűrészek, vízhajtotta pálinkafőzők, vasverők, továbbá komplex feladatokat ellátó, vízerő hajtotta egységek tanulmányozására egyaránt. Ezen túlmenően – témánk összefoglaló voltánál fogva – nem hagyhattuk figyelmen kívül azon berendezéseket sem, melyek emberi erő hasznosításával működtek. A vizsgált terület társadalmi-etnikai térképéből nyilvánvalóvá vált, hogy munkánk nem korlátozódhatott egyetlen népcsoport malomkultúrájára, hanem természetes módon tért ki az együtt élő nemzetiségek kulturális környezetére és szerepére is. Tudott dolog, hogy az általunk ez elért kutatópontok tudatosan kiválasztottak, és magától értetődően folyamatosan bővíthetők, hisz nem teljességre, hanem egy reprezentáns metszet bemutatására hivatottak.

A kiterjesztett területen szinte a *TELJES MOLINOLÓGIAI SPEKTRUMOT* sikerült tanulmányoznunk működés közben. Így a teljesség igény nélkül szolgálunk néhány példával:

Őrlőkövek, kézi malmok: (Lábnyik, Esztelnek, Csernáton, Inaktelke, Svinita valamint közgyűjteményekben Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Nagyszeben, Sepsiszentgyörgy stb.)

Szárazmalmok: Szarvas, Tarpa illetve Nagyszeben (ez utóbbi kettő rekonstrukció)

Szélmalmok: Küküllő-remete (egyetlen erdélyi szélmalommaradvány) Kiskundorozsma (működésben 2011), Hódmezővásárhely

Vízimalmok, gátas malmok:

Áttétel nélküli, egytengelyes malmok

Ezen malomtípus ismérve, hogy a víz energiáját felvevő vízkerék és a szerkezet munkavégző egysége (darálóknál a forgókő) között közvetlen erőátvitel valósul meg anélkül, hogy valamely más egységet közbeiktatnának.

Kanalasmalmok

A víz erejét hasznosító malmok legegyszerűbb és egyben legkorábbi típusát az erőáttétel nélküli malmokban kell keresnünk. Ezen őrlőszerkezetek lényege, hogy a víz erejét felvevő vízkerék, valamint a munkát végző őrlőkő közé nem iktatnak energia-átalakító vagy a forgássíkot megváltoztató elemeket.

A bánáti határörvidék területén napjainkig tucatjával működnek e malmok
Igazi molinológiai kuriózumot az Almás-völgye, Ógerlistye (Rudaria), Bania (Bánya)
Nérahalmoson (Prigor) (Almásróna (Revansca) stb

Áttételes vízimalmok

Az áttételes vízimalmok lényege, hogy a víz mozgási energiáját felvevő vízkerék tengelye és a szerkezet munkavégző része, daráló esetén az őrlőkő tengelye közé erőátviteli áttételt iktatnak, legtöbb esetben ez együtt jár a forgássík megváltoztatásával is (egymásra merőleges tengelyek).

Merőleges tengelykapcsolat

Ezen áttételnél minden esetben megváltozik a forgássík. Az energia felvevő és munkavégző tengely egymásra merőleges.

Alulcsapott vízkerékkel működő malmok

Ezen eszköztípus a függőleges vízkerékkel működő, energiaátvevő szerkezetek sorába tartozik. A nagy átmérőjű és viszonylag széles vízkerék a bő hozamú folyó vagy malomárok medrébe van süllyesztve, és a folyó víz haladási, mozgási energiáját alakítja át a malom működtetését biztosító forgási energiává.

Csermakeresztúr, Kilyén, Túrístvándi stb.

Felülcsapott vízkerékkel működő malmok

A gyors folyású és viszonylag nagy esésű patakok mentén nagy számmal építettek úgynevezett felülcsapott vízkerékkel működtetett malmokat. Történeti megjelenését tekintve újabb keletű az alulcsapott vízkerékénél. Ezzel szemben előnye, hogy kisebb vízbőségű, de nagy esésű patakoknál is alkalmazható:

A Háromszéki-medence: Csernátonban, Torján, Szárazpatakon, Lemhényben stb.

A Torockói-medence: Torockó, Torockógyertyános, Úrháza stb.

Aranyos völgyében: Podsága, Nagylupsa, Valea Bistra stb.

Az Avasság: Avas-újváros, Avas-felsőfalu stb.

A Homoród mentén: Szentkeresztbánya, Lövete stb.

A Gyergyói-medencében Gyergyószárhegy, Tekerőpatakon, Gyergyóvasláb stb.
A Gyimesekben Gyimesbükk, Középlak, Hidegség stb.
A Csíki-medencében: Csíkmadarason, Csíkbánkfalva stb.
Erdővidéken: Magyarhermány, Kisbaconban stb.
A Fogaras földjén: Alsószombatfa, Copacel, Alsóporumbákon stb.
Kalotaszeg: Magyarlóna, Kalotaszentkirály, Kissebes stb,
A Retyezát lábánál: Nuksora stb.
Barcaság: Hétfalu stb.

Párhuzamos tengelykapcsolat

Ezen erőátviteli megoldásnál oly módon történhet meg a felvett energia átalakítása, hogy közben nem változik meg a két tengely forgássíkja, az energiát felvevő vízkerék tengely és a munkát végző órlókö tengely egymással párhuzamos.

Néra mente: Krassóvár;

Aranyos mente: Nyírmező, Úrházán Utólagos átalakítás, bár a beavatkozás hatások növelőnek bizonyult molinotechnomorfológiai szempontból mégis regresszívnek mondható.

Pálinkafőző malmok

A molinológiai szakirodalom ez idáig nem foglalkozott ezen eszköztípussal. Mivel több olyan kapcsolódási pontot találtam, amely szorosan kötődik úgy térben, mint technikai, kivitelezési módjában, valamint a víznek mint meghajtó energiának a hasznosításában a hagyományos malmokhoz, indokoltnak vélem kiterjeszteni kutatásaimat e területre is.

Felsőcsenáton, Torockó. Toroczkygyertyános, Nyírmezőn, Lupsa, Úrháza, Torján, Magyarhermány, Magyarlónán, Ógerlistye stb.

IPARI TERMELŐ MALMOK

A víz erejét nem csupán a táplálkozás alapanyagainak előkészítése érdekében vették igénybe, hanem ahol lehetőség és szükség volt rá, ott az élet több területén is a víz energiáját hasznosították, és hasznosítják napjainkig. Az egyik legarchaikusabb, máig működőképesen ránk maradt ilyen berendezést a fűrészmalomok képviselik.

Fűrészmalomok, deszkametszők

Az erdővel borított és sebes vízű patakokkal gazdagon átszabdalt hegyoldalakra települt falvak lakói számára fontos megélhetési forrásként kínálkozott a feldolgozott fa. A víz erejének fa fűrészelésére való hasznosítására Európából elsőként egy 14. századi említés szól. Hazánkban nyugati mesterek által terjedtek el a fűrészmalomok, és a 17–18. században fellendült tutajozás és deszkakereskedelem révén számuk egyre növekedett.

Gyergyói medence: Gyergyóvasláb, Gyergyószentmiklós;

Csíki medence: Csaracsó;

A Fogaras földjén: Copacel;

Az Aranyos mentén: Valea Bistrei;

Kalotaszeg: Feketető;

Kőfűrészek

Gyakori jelenség, hogy a hegyek közé felhúzódó völgyekbe települt vízimalmok gerendelyéről szíjáttétellel egyéb szerszámgepeket is működtetnek; ezek közül leggyakoribb a körfűrész, hisz elkészítése és helyigénye könnyen biztosítható. Ezért többnyire csak más malmok kiegészítő gépeként jelenik meg.

A Retyezát lábánál: Nuksorai
Háromszék: Csernáton. Lemhény stb.

A vízerő hasznosítása a népi textiltfeldolgozásban

A népi textiltfeldolgozás területén több munkafázisban használták a vízhajtotta berendezéseket. Kutatásaim során működőképes állapotban három eszköztípust sikerült fellelnem.

Gyapjufésű (kártoló)

Ezen berendezés biztosítja, hogy a mosott, tincsekben összeálló gyapjú rostjai egy irányba fordulva fonásra alkalmas, fellazult állapotba kerüljenek. A mosott gyapjú fésülésére korábban egy tövises ágból font hengerből álló eszköz szolgált.

Avasság: Avasfelsőfaluban;
Az Aranyos mentén Lupsa
Beszterce-naszódi Bánffy telep (Fiad)

Itt kívánom felhívni arra a kis gyapjufeldolgozó üzemre a figyelmet, amelyet Gyimesbükkben (Ghimes Faget) napjainkig használnak, és a gyapjú fésülésétől a fonáson, kalláson át a teljes technológiai folyamatot elvégzi. Energiaforrásként egy kis teljesítményű vízturbina szolgál, amely egy transzmissziós tengelyt, továbbá egy áramfejlesztőt hajt meg az üzem világításának ellátására. A különböző munkagépek számára az energiát a transzmissziós tengelyről való laposszíjáttétel biztosítja.

Kallómalmok

A frissen szótt gyapjuszövet tartása gyenge, nyers állapotában közvetlen felhasználásra alkalmatlan. Ahhoz, hogy időtálló, szabásra-varrásra alkalmas gyapjuszövetté váljon, mechanikai és hőkezelésnek kell alávetni. Erre a célra használják a kallómalmokat. altípusát ismerjük, és sikerült a helyszínen tanulmányoznunk.

Jármos kalló

Ezen kallónál a kalapácsok bütükre állított gerendák, amelyek alsó vége lépcsőzetes fogazattal van kiképezve. Orgonasípszerűen egy fa keretben állnak, és a mivel egy-egy keményfa lapockát véstek át rajtuk, a bütökös tengely hatására nyílirányú mozgást végeznek. Az alsó végük egy keményfából készített teknőbe zúdul alá, amelybe a szövetet helyezik el.

Udvarhelyszék: Lövéte

Nyeles kalapácsos kalló

E kallótípus – szemben a korábban leírttal – egy nagy tömegű, rövid fatönből áll, amelyet hosszú nyéllal rögzítenek a kallóház távolabbi pontján. A kalapács nyél túlnyúló végét a bütököstengely lapkái által felemelve a kalapács fejével szolgáló rönk szabadon zúdul vissza az egy törzsből kivájt teknőben található szövetre.

Avasság: Avasfelsőfalu

Lengő kalapácsos kalló

Abban különbözik az előzőtől, hogy a nyeles kalapácsok egy, a mennyezethez erősített rámán szabadon csöngenek nyelüknél fogva. A kalapácsok szabad, vízszintes irányú ingamozgással zúdulnak a ferdén megdöntött vályúban található gyapjuszövetre.

Néra mente: Nérahalmos (az utolsó Kárpát-medencei példány).

Csergeványoló

Lényege, hogy egy kónuszos, ritkára hagyott dongájú, fa cseberbe a vizet nagy eséssel egy csatornán, a kör belső érintője mentén vezetik be. Az így kialakított örvénylelés a bedobott csergét vagy szőnyeget több órai forgatás után a kellő mértékben fellazítva megadja annak tetszőleges bolyhosságát, és egyben tisztítja is.

Néra mentén: Nérahalmos;

Udvarhelyszéken: Lövéte;

Gyergyói medence: Gyergyóremete - Esszenyőpatak

Avasság: Avassfelsőfal;

Aranyos mente Felsőpodsága;

Kalotaszeg: Kissebes;

Vasverők

A vízerő ipari termelésben való hasznosításának egy napjainkra már nagyon megritkult előfordulása vasverők, hámorok meghajtása. Alapelve, hogy egy vízkerék által forgó mozgásba hozott bütykös tengely egy nyeles kalapácsot periodikusan emelget. Egy hosszú gerenda nyélen egy ütőfej (kalapács) található, és alatta egy kovácsmag. A működés alapját a kétkarú emelő elve adja meg, a kalapácsnyél az ütőfejjel ellenkező végén a bütykös tengely felemeli a kalapácsot, és az a szabadesés elvén visszazúdul a kovácsmagra. A kovácsolandó vas felmelegítésére a vasverőben egy kohót helyeztek el, amelynek levegőbefúvását is korábban vízkerék hajtotta fűjtató biztosította.

Udvarhely vidéke Szentkeresztbánya (erősen pusztulóban)

A torockói medence: Torockó (áttelepítve Nagyszebenbe)

Egyéb vízerő hajtotta szerkezetek

E csoportba azon újszerű megoldásokat, egyedi berendezéseket soroltam, amelyek szorosan számítva nem vehetők a korábban felsorolt szerkezetek sorába. A teljesség igénye nélkül az alábbiakat említem.

Nérahalmoson egy lakatos műhely legkülönbözőbb gépeit működteti a vízkerék; egy másik helyen egy traktor áramfejlesztőjének felhasználásával a lakás világítását biztosítja. Csernátonban a Bajka-féle malom vízkeréke ugyancsak körfűrész, áramfejlesztőt, továbbá egyéb asztalos gépeket lát el energiával. Áramfejlesztőt kapcsoltak a vízkerékre Torockón, Nyírmezőn, Felső-Lemhényben, ez utóbbi a továbbiakban légkompresszort, vízpumpát, körfűrész is ellát a szükséges energiával. Különös érdeklődésre tarthat számot az a korábban már említett textilmanufaktúra, amelynek teljes energiaszükségletét egy vízturbina biztosítja, és napjainkig nagy hozzáértéssel működteti Nagy Vilmos Gyimesbükkön.

Malomépités, anyagok, specialisták, malomács-dinasztiák

Kutatásaink során meggyőződhattunk arról, hogy a hagyományos malmok építése és működtetése több generációs apáról-fiúra, mesterről-segédre örökített kollektív tudáskincs meglétét feltételezi. Az így megszerzett tudás bár a jól bevált hagyományos fortélyokra alapoz, nem nélkülözi a folyamatos innovatívvitást a megújulás iránti nyitottságot. Ennek eredményeként szinte egyedi szinten, de legalább vidékenként az egyes szerkezetek számos variánsával találkozhattunk.

E malmok jó részét maguk a molnárok építik – akik magas szintű anyag és környezetismerettel is rendelkeznek –, csak ritkán vonnak be speciális munkafázisokhoz specialistákat. A malmok túlmutatnak elsődleges szolgáltatási funkciójukon ehhez széles szintű társadalmi szerep is társul.

Az adataink egyértelműen meggyőznek a molnárdinasztiák mesterségalapú rokonsági rendszerének kialakulásáról, társadalmi szeparációjáról. E tény különösen szerteágazó birtok viszonyokat vont maga után.

A malmok építésében nagy számban vettek részt távolabbi vidékek, tájegységekről érkezett specialisták, vándormolnárok. E tény kitágította térség társadalmi kapcsolatrendszerének határait. A nagy folyók lehetőséget biztosítottak a távolabbi tájakon építendő malmokhoz építőanyag, de akár kész malomszerkezetek szállításához is. Így a Maroson a Gyergyói-medencéből faanyagot, malomkővet szállítottak az Alföldre. A Kárpátok erdős területeiről gyakran utaztak malomácsok is az alföldi szélmalomok építéséhez.

Malombirtoklás

A malom, mint birtok tárgy különös státuszt is jelent. Ismert, hogy a malomjog a királyi Magyarországon a regálék sorába tartozott, ezzel szemben az erdélyi székelység, valamint a további kollektív nemesi jogokkal bíró népcsoportok esetében malomalapítási jog megillette a közösségeket, a lófőszékelyeket is.

A malombirtoklás vizsgálatával nyomon követhetjük a történelmi korszakok teljes lenyomatát. Találkozhatunk főúri-, jobbágy-, egyházi-, de közösségi malmokkal is. A molnárokat tekintve megismerhettünk árendás molnárokat, de olyan molnárcsaládokat is akik saját malmukban további családi gazdaságuk kiegészítéseként tartottak fenn malmot.

A KUTATÁS TÁRSADALMI, SZAKMAI HATÁSAI

Az OTKA támogatásával beindult kutatást – már annak kezdeti fázisában – kiemelt társadalmi érdeklődés kísérte. Az érdeklődést a terepen végzett beszélgetések, interjúk során kialakult kapcsolatok alapozták meg. Ezzel jutalmazták a kutató érdeklődését a helyi közösségek, hisz egy kiemelt társadalmi beágyazottsággal rendelkező, eltűnő félben levő, helyi gazdasági/társadalmi kulturális értékük felértékelésének tekintették.

A kutató érdeklődése hamarosan ráirányította a helyi társadalom figyelmét e berendezések által képviselt kulturális értékeire. Az együttműködés során egyértelműen megfogalmazódtak a vizsgált népi-ipartörténeti emlékek megóvásának, rehabilitációjának illetve revitalizációjának lehetőségei.

Több helyszínen ezen emlékek, mint a térség turisztikai vonzerő bővítésének lehetőségei jelentek meg, szervesen beillesztve a helyi értékek körében. Így például a Gyergyói-Medencében patakmalomot újíttak fel és vízi fűrészre rekonstruáltak. Torockón, mint fontos népi-technikátörténeti emlék helyezték kiemelt műemléki védelemben alá a térség legöregebb

felülcsapott patakalmát. Hozzájárult e kutatás a bánsági Ógerlistye kanalas-malmainak védelmére, felújítására induló programhoz. Udvarhelyszék utolsó posztványolójának – Lövéte Selye-féle – műemléki védelem alá való helyezése és megmentésére irányuló összefogás szintén e kutatás részeredménye.

KIÁLLÍTÁSOK

A közgyűjteményekben, családi fotó-, és iratgyűjteményekben fellelt dokumentumok valamint a helyszínen készült fényképfelvételek illetve tárgyi emlékek felhasználásával további két kolléga segítségével (Dr. Balázs György és Tamás Péter) összeállítottunk egy folyamatosan bővülő, megújuló, átfogó malomtörténeti kiállítást „Hagyományos malmok a Kárpát-medencében”. E vándorkiállítás több helyszínen is sikerrel mutatkozott be, amely lemérhető a közönség utólagos visszajelzéseiből; többen csatlakoztak a malmok iránt „elkötelezettek” sorába. Folyamatosan szaporodik a meglévő vagy már eltűnt hagyományos malmok újjáélesztésére/helyreállítására civil közösségek száma. Egyre többen kérnek konkrét részletekre menő tanácsokat a kézimalomkő-vágástól, megfelelő anyagbeszerzésen át a hozzáértő malomácsig.

- Malompark Bevásárlóközpont – Debrecen, 2006. február 10. – 30.
- Gépmúzeum – Mezőkövesd, 2007. március 09. – május 25.
- Malomgaléria – Dömös, 2009. október 02 – november 05.
- Árpád Múzeum – Ráckeve, 2011.március.11. – május 08
- Művészetek Völgye – Kapolcs 2011. július 22– 31.
- Györffy István Nagykun Múzeum – Karcag 2011. augusztus 19. – szeptember 30.
- Baromnak, víznek, szélnek erejével. Tornyai János Múzeum – Hódmezővásárhely 2006. december 15. – 2007. január 22.

KONFERENCIA ELŐADÁSOK

- Székelyföld és a Bánát Cs. Sebestyén Károly munkáságában. *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében* - tudományos ülésszak, Szeged, 2006. november.
- Az 50 éve elhunyt Cs. Sebestyén Károly molinológiai munkássága. *150 éves Papi-féle szármalom*, tudományos konferencia Hódmezővásárhely 2006. november 10-11.
- Erdély és a Partium népi gazdasági építményei. *Tájégség születik !? Erdély és a Partium a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban* tudományos konferencia 2006. november 22 – 23.
- Egy évszázad múltán Cs. Sebestyén Károly malomkutatásai nyomában. *Cs Sebestyén Károly, a Szegedi Városi Múzeum igazgatója (1934 – 1936) és egyetemi magántanár halálának 50. évfordulója alkalmából.* MFM, Sz. A. B. Néprajzi Munkabizottsága, Sz. T. E. Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, Magyar Néprajzi Társaság , Sz.A.B. Szeged Emlékülés 2006. december 07.
- The typology of horizontal watermills in Northern regions of the Lower Danube. *TIMS 2007. Symposium. The 12th International Symposium on Molinology* 2-10 June 2007. Putten, Hollandia
- Windmills around Szeged on the Great Hungarian Plain. (társszerző Dsc. Véha Antal) *TIMS 2007. Symposium. The 12th International Symposium on Molinology* 2-10 June 2007. Putten, Hollandia
- Árpád kori peremhajtású kézimalom rekonstrukciója. *Zuridhi Magyar Történelmi Egyesület XX Magyar Őstörténeti Találkozója*, Hódmezővásárhely, 2007. július 1-8.
- Malom helyreállítások hazánkban és a Németalföldön. *Dorozsmai Néprajzi Tanácskozás*, Kiskundorozsma 2007. augusztus 14.

- Víznek-szélnek ereje a Kárpát Medence népéletében *A magyar tudomány napja Erdélyben*, Kolozsvár, 2007. november 2
- (Szél)malmok a tulipánok földjétől a Dél-Alföldre IV. *Nemzetközi Molnártalálkozó* Túrístvándi 2008. május 16-17.
- Hajómalmok a Dél-Alföldön. *A város és folyója A Visegrádi Mérnöki Kamarák Találkozója* Szeged, 2008. október 08-11.
- A Gyergyói-havasok és a Dél-Alföld szimbiózisa, avagy alföldi hajómalmok a havasi fából *A magyar tudomány napja Erdélyben*, Erdélyi Múzeum Egyesület Kolozsvár 2010. november 19-20
- Kutatások, tapasztalatok a magyar szélmalom-helyreállítások szolgálatában. *Kézműves örökségünk: a múlt szelő múlt*, MTA VEAB Veszprém 2010. május 7-én
- Fordulópontok a magyar malomvédelemben Lambrecht Kálmántól napjainkig. *Megújuló malmok, Molinológiai workshop* Magyar Molinológiai Társaság, Művészetek Völgye Kaposcs 2011. július 28.
- The preservation of Hungarian Windmills TIMS 2011 *Symposium. The 12th International Symposium on Molinology*, Aalborg 2011. aug. 30. – szept. 14.

PUBLIKÁCIÓK

Önálló kötet

- **Patakalmok a Kárpát-medence keleti felében.** Terc kiadó Budapest 2011. 232 p. (monográfia)
- **A szélmalomörökség-védelem útjai a Kárpát-medencében.** (lektorált monográfia, közlésre elküldve) Terc kiadó, Budapest

További publikációk

- Ezredvég – az erdélyi hagyományos malmok alkonya? Kutatástörténeti áttekintés - in: *ACTA – 2006/3.* (Szerk. Boér Hunor) Székely Nemzeti Múzeum – Délkelet Intézet, Sepsiszentgyörgy, 2006. p. 89-104.
- A 150 éves Papi-féle szélmalom, Hódmezővásárhely, Erzsébeti út. Hódmezővásárhely, 2006.
- Szél – malom – harc. A szélnek, víznek, baromnak erejével hajtott egykori dél-alföldi malmok ma. in: *ÖRÖKSÉG 2006/8-9.* p. 22-24.
- Faragómolnárak, malmok, gatterek Háromszéken a 19-21. században. in: *Erdő és fa régészete és néprajza* (szerk. Gömöri János) Sopron, 2007. p. 259-301.
- Kenyéradó folyóink a Dél-alföldön. in: *A város és folyója - A Visegrádi Mérnöki Kamarák Találkozója.* Szeged, 2008. p. 261-263.
- The typology of horizontal watermills in Northern regions of the Lower Danube. in: *TIMS The (International Molinological Society) 12th Symposium 2007 TRANSACTIONS* Putten, 2008. p. 257-287.
- A vízjogi kataszter, mint a népi vízerőhasználat alapvető forrása. in: *Történeti forrás – néprajzi olvasat* (szerk. Filemle Ágnes, Kiss Réka) L' Harmattan – MTA Néprajzi Kutató Intézete, Budapest. 2008. p. 158-183.
- „Viggáz Molnár az lelkedre” A szank-móriczgáti faragott kőpadelők üzenete. in: *Halasi Múzeum 3. Emlékönyv a Thorma János Múzeum 135 évfordulójára* (szerk. Szakáll Aurél) Kiskunhalas 2009. p. 367 – 378
- The preservation of Hungarian Windmills TIMS 2011 *Symposium. The 12th International Symposium on Molinology*, Aalborg 2011. aug. 30. – szept. 14. (papers) p. 38-49.

RÉSZVÉTEL MALOMREHABILITÁCIÓS PROGRAMOKBAN

- Hódmezővásárhely, Papi-féle szélmalom, műemléki helyreállítása. *molínológiai tervezés, a kivitelező ácsbrigád erdélyi malomácsok segítségével való kiképzése, helyszíni művezetés* 2009.
- Ráckeve, hajómalom-rekonstrukció molínológiai szakértő. 2009-10.
- Kiskundorozsma, Faragó féle szélmalom, műemléki helyreállítása. *molínológiai tervezés, anyagbeszerzés székhelyságról, helyszíni művezetés, beüzemelés* 2010-2011.
- Ópusztaszer Szentés-Donáti szélmalom műemléki helyreállítás, *molínológiai tervezés* 2011.
- Lövéte Selye-féle posztványoló műemléki védelem alá helyezés, *szakvélemény* 2010.
- Kükküllőkeményfalva társas-malom, *műemléki rehabilitáció tervezés* 2011.

A KUTATÁSOK TOVÁBBI SZAKMAI HATÁSAI

A 2007-ben Puttenben: *The typology of horizontal untermills in Northern regions of the Lower Danube*. TIMS 2007. (Symposium. The 12th International Symposium on Mpliology 2-10 June 2007.) elhangzott előadást követően a nemzetközi szakvélemény egyértelmű nívumként könyvelte el az aldunai működő kanalas-malmok bemutatását.

Patakmalomok a Kárpát-medence keleti felében. Című monográfia megjelenését követően holland, belga, svájci és német kollégák felkértek, hogy adatokkal segítsen a térségbe való látogatásuk előkészítését, a romániai kollégákkal való kapcsolatfelvételt.

A látogatás eredményeként a Dániában 2011 őszén tartott nemzetközi tanácskozássra a Nagyszebeni Skanzen két munkatársa is részt vett. Az együttműködés eredményeként a TIMS vezetősége úgy határozott, hogy a soron következő 2015 évi konferenciáját Nagyszebenben tartja, melynek szervezésre magam is felkérést kaptam.

A KUTATÁST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A jelen kutatás folyamán több olyan körülmény is felmerült, amely annak haladására hatással volt. E tekintetben jelentősen kihatott az anyaintézménynek a kutatási időszakban történt többszöri teljes körű átszervezése, ennek eredményeként a program pénzügyi teljesítései gyakran jelentős késéseket szenvedtek. Valójában volt rá példa, hogy a kutató által megelőlegezett költségek 6-9. hónap késéssel kerültek elszámolásra. Ez a tény párosulva azzal, hogy a vezető kutató hosszabb időre munkanélkülivé válván nem volt képes költségeit megelőlegezni, jelentősen megnehezítette a tervezhetőséget.

A levéltári kutatások tekintetében, kezdeti időszakban, a Román állami levéltárak hozzáférhetése okozott átmeneti nehézségeket. A kutatás második felére kialakult személyes kapcsolatok révén ez teljesen megváltozott.

Mivel a projekt számot tevő eredményeinek egy része később, várhatóan 2 éven belül jelenik meg, tisztelettel kérem, hogy a jelentésben foglaltak alapján született minősítést az OTKA kiegészítő eljárásban később módosítsa, figyelembe véve a később megjelent közleményeket.

Tisztelettel ismételten köszönöm a szakkollégium által kutatásomhoz nyújtott támogatást.

Dr. Ozsváth Gábor Dániel PhD.